

XX a. 9 dešimtmetyje Žadeikių kaime (Šilalės r.) esančioje Kęstučio Lapinsko sodyboje, dirbant žemės ūkio darbus, aptikta žalvarinių archeologinių dirbinių. Pagal vietinių gyventojų pasakojimus, tai galėjo būti žalvarinių vytinių antkaklių fragmentai, kiti archeologiniai daiktai. Rasta ir žmonių kaulų. Iš šių radinių yra išlikusi tiktais viena gyvūno galvutės pavidalo segė.

Šilalės rajone yra daug archeologijos paminklų, tačiau Žadeikių kaime, esančiame 5 km į šiaurės rytus nuo Kvėdarnos ir 13 km į šiaurės vakarus nuo rajono centro Šilalės, tokių paminklų nebuvo rasta. Apylinkėse, maždaug 10 kilometrų spinduliu, yra Padievaičio (Kvėdarnos), Pavėžio, Rubaičių, Treigų piliakalniai, Šiaudalių, Šarkų ir Žąsino kapinynai. Archeologinių dirbinių radimvietė Žadeikių kaime liudija esant dar vieną naują, greičiausiai vėlyvojo geležies amžiaus (IX–XII a.), laidojimo paminklą rajone.

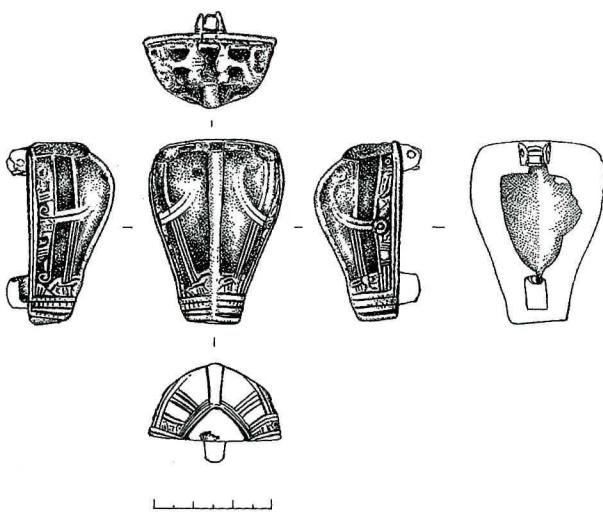
Tikslios segės radimo aplinkybės nežinomas. Laimingo atsitiktinumo dėka ji pateko į Šilalės kraštotoyrininko Kazimiero Jukniaus rankas, kuris 1988 metais ją perdavė tuo metu Šilalės rajone dirbusiai archeologinės „Žemaitijos“ ekspedicijos vadovei Laimai Vaitkunskienei. Šią unikalą segę ji pardavanojo Istorijos ir etnografijos muziejui. Dabar radinys saugomas Vilniuje, Nacionalinio muziejaus Archeologijos skyriaus fonduose, inv. Nr. A-724:1.

Gyvūno galvutės pavidalo segė yra žalvarinė, 51 mm ilgio, 16 ir 35 mm pločio galuose ir 24 mm aukščio (1 pav.). Ornamentas sudėtingas, simet-

SEGĖ IŠ GOTLANDO LIETUVOJE

Vytautas
Kazakevičius

1 pav.
Gyvūno
galvutės
pavidalo
segė iš
Žadeikių.
Šilalės r.
(A. Ruzienės
piešinys)

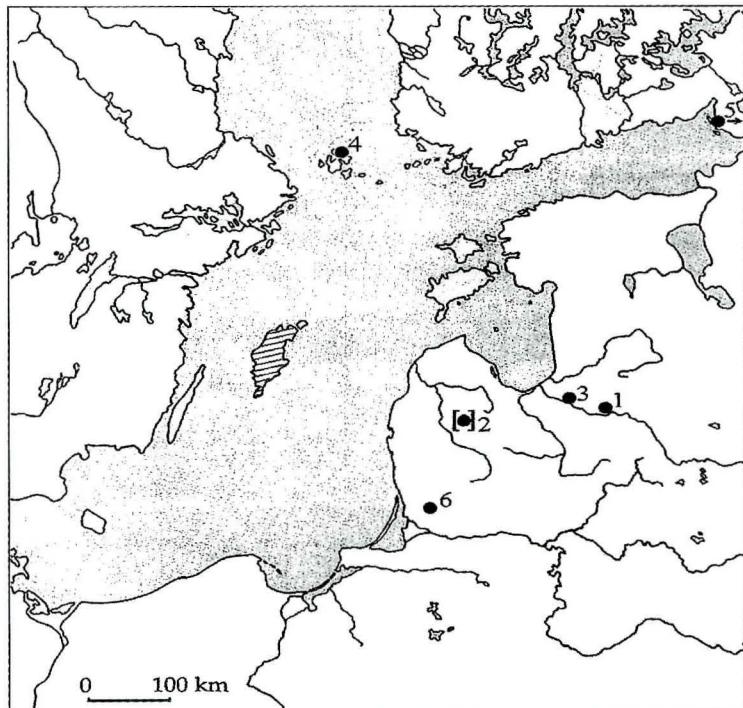

riškas. Iškili neornamentuota juostelė segės korpusą dalija į dvi lygias dalis. Abiejuose papuošalo šonuose driekiasi po dvi iškilias lenktas linijas, kurios remiasi į viršutinę dalyje esančias „ausytes“. Papuošalo „snukutis“ papuoštas skersiniai grioveliais ir zoomorfinio ornamento motyvu. Segės apatinės dalies pakraštys apjuostas iškilia ornamento juosta. Ji sudaryta iš lenktų, ištrižų ir horizontalių linijų bei apskritimų, formuojančių zoomorfinius motyvus, kurie abiejose papuošalo pusėse šiek tiek skiriasi. Segės priekinės dalies šonuose, nuo snukučio iki lenktų linijų, yra išlieta dar po tris iškilias horizontalias juosteles, kitoje dalyje – tik po vieną. Plačiausia segės dalis korodavusi, ornamentas blogai išlikęs. Tačiau galima ižiūrėti dviejų realistiškai pavaizduotų paukštelių figūréles, viena į kitą atgręžtas galvutėmis. Pastebimos galvutės su snapeliais, kojos ir uodegos.

Taigi Žadeikių gyvūno galvutės pavidalo segė ornamentuota vadinamojo Salino stiliaus ornamento motyvais. Analogiški, pa-

našūs ar labai sudėtingi zoomorfinio ornamento motyvai buvo plačiai paplitę visoje Skandinavijoje ir aptinkami ant įvairios pa-skirties didžiojo tautų kraustymosi ir vėlesnio laikotarpio dir-binių (Salin, 1904).

Žadeikių segės forma ir ornamentas neiprasti baltų papuoša-lams. Analogiskų segių ne tik Lietuvoje, bet ir kitose baltų gen-čių teritorijose neaptikta. Rytinėse Baltijos jūros pakrantėse ke-letas gyvūno galvutės pavidalo segių yra rasta finougrų gyven-tame areale (2 pav.). Arčiausiai Lietuvos keturios tokios segės žinomos iš lyvių genties teritorijos Latvijoje. Dvi buvo aptiktos Salaspilio Laukskuolos (Rygos r.) kapinyno moters kape Nr. 67

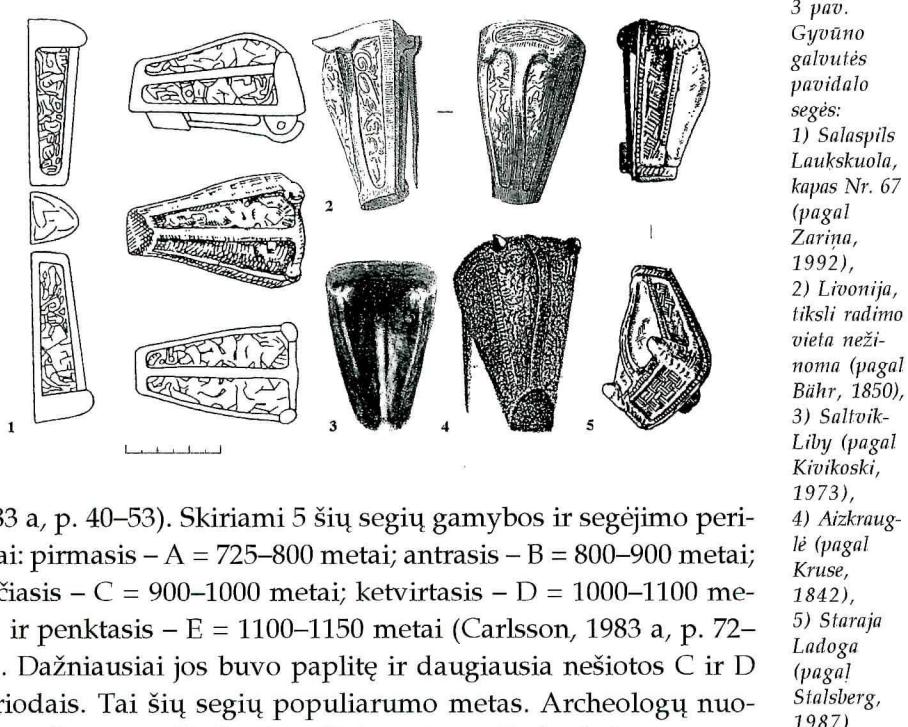

2 pav.
Gyvūno
galvutės
pavidalo
segų
radimo
vietos
rytinėse
Baltijos
jūros
pakrantėse:
1) Aizkraug-
lė, Latvija;
2) Livonija,
Latvija;
3) Salaspils
Lauksuola,
Latvija;
4) Saltvik-
Liby,
Suomi;
5) Staraja
Ladoga,
Rusija;
6) Žadeikiai,
Lietuva

drauge su kitais skandinaviškos kilmės dirbiniais: apskrita dėžutės pavidalo (*dosformiga*) sege ir karolių apvara (Zariņa, 1992, S. 173, Abb. 1:1). Trečioji aptikta irgi Latvijoje, Aizkrauglės (Aizkrauglės r.) kapinyne. Šios segės radimo aplinkybės néra visiškai aiškios. Ji paskelbta bibliografine retenybe tapusiame Friedricho Kruse's veikale „*Necrolivonica*“ (Kruse, 1842, Tab. 14, Nr. 9). Pasak F. Kruze's, tai žirgo galvos pavidalo žalvarinė auksuota segė, skirta drabužiams ant peties susegti. Analogijų šiai segei autorius nežinojo (Kruse, 1842, S. 10). Dar vieną gyvūno galvutės pavidalo segę iš nežinomos radimo vietas Livonijoje publikavo Karlas Bähras (Bähr, 1850, Taf. VII:1). Tos pačios segės nuotrauką išspausdino žymus švedų archeologas Birgeris Nermanas, aptardamas kultūrinius ryšius tarp Skandinavijos ir Rytų Pabaltijo (Nerman, 1929, Fig. 164). Autorius mini, kad ji sau-goma Britų muziejuje Londone ir datuojama XI amžiaus pirmaja puse (Nerman, 1929, S. 151). Pirmąsias dvi seges iš Salaspilio Laukskuolos paskelbusi latvių archeologė Anna Zariņa išsamiau jų neanalizuoją, tik pažymi, kad jos ornamentuotos, tačiau zoomorfinis ornamentas blogai išlikęs (Zariņa, 1992, S. 173).

Rytinėse Baltijos jūros pakrantėse gyvūno galvutės pavidalo segė taip pat rasta ir Saltvik-Liby vietovėje Alandų salose, Suomijoje (Kivikoski, 1973, Fig. 688). Publikacijos autorė Ella Kivikoski pažymi, jog tai vienintelis toks radinys Suomijoje, su labai neaiškiu ornamentu. Jos chronologija taip pat nenustatyta (Kivikoski, 1973, S. 94). Rusijoje vienintelė tokia segė aptikta Staraja Ladoga (Stalsberg, 1987, Fig. 7).

Akivaizdu, kad rytinėse Baltijos jūros pakrantėse šios segės labai retos (3 pav.). Tačiau jų apstu Gotlande. Turimais duomenimis, ten aptikta 1551 gyvūno galvutės pavidalo segė (*djurhuvudformiga*) (Carlsson, 1983 a). Pagal ornamentą ir liejimo techniką jos skirstomos į 10 tipų (0–9) ir net 66 potipiūs (Carlsson,

1983 a, p. 40–53). Skiriami 5 šių segių gamybos ir segejimo periodai: pirmasis – A = 725–800 metai; antrasis – B = 800–900 metai; trečiasis – C = 900–1000 metai; ketvirtasis – D = 1000–1100 metai; ir penktasis – E = 1100–1150 metai (Carlsson, 1983 a, p. 72–79). Dažniausiai jos buvo paplitę ir daugiausia nešiotos C ir D periodais. Tai šių segių populiarumo metas. Archeologų nusmone, šias seges Gotlande nešiojo moterys. Dažnai viename moters kape randama po dvi, tris ar net keturias tokio pavidalo seges. Kartais jos tarpusavyje yra sujungtos stiklo ir emalio karolių vėrinėliu, kaip, pavyzdžiui, Ires (Hellvi r.) kapinyno kape Nr. 239 (Thunmark-Nylén, 1995, Abb. 211a). Rečiau gyvūno galvutės pavidalo segių aptinkama po vieną (Thunmark-Nylén, 1995), išskirtiniai atvejai – net po penkias, pavyzdžiui, Kirschhof (Fardhem r.) (Thunmark-Nylén, 1995, Abb. 461b).

Skandinavijos senienų tyrinėtojai iši papuošalą jau seniai atkreipė dėmesį. Dar 1910 metais apie šias seges rašė anglų archeologas E. Thurlowas Leedsas (Leeds, 1910, p. 235–258). Jis išsamiai aptarė gyvūno galvučių pavidalo segių raidą, atsekdamas jų trans-

formaciją iš, jo manymu, lankinių ilgakoju segių (Leeds, 1910, p. 235–241). Keletą straipsnių ir daktaro disertaciją apie šias seges paraše švedų tyrinėtojas Andersas Carlssonas (Carlsson, 1977, 1983, 1983 a). Gyvūno galvučių pavidalo segių negalėjo neminėti ir kita švedų archeologė Leena Thunmark-Nylén daugiaomiame veikale apie Vikingų laikotarpį Gotlande, kur publicuoti kapų komplektai su šiomis segėmis ir 30-yje lentelių pristatomi jų skirtingo ornamento pavyzdžiai (Thunmark-Nylén, 1995, 1998, 2000).

Lietuvoje, Žadeikių kaime, aptiktos segės forma niekuo nesiskiria nuo pagamintų Gotlande, tačiau ornamentas šiek tiek kitoks. Identiško ornamento ant segių iš Gotlando rasti nepavyko. Nedaug žinoma ir panašiais motyvais papuoštų dirbiniai. Galima paminėti tik keletą tokiajų segių. Tai: Västerhejde r. (Thunmark-Nylén, 1998, Taf. 2:2 a-c; 5 a-c), Smiss (När r.), kapinyno kapo Nr. 5 (Thunmark-Nylén, 1995, Abb. 241:2); Ire vietovėje (Hellvi r.) rastosios (Thunmark-Nylén, 1995, Abb. 241:2; 166a:2, 3; Thunmark-Nylén, 2000, S. 554). Šios segės skiriamos B. Nermano pavadiniam „Man och orm“ („Žmogus ir gyvatė“) tipui (Nerman, 1955), arba A. Carlssonono išskirtam trečiajam segių tipui (Carlsson, 1983, p. 42, 43). Trečiojo tipo segės skiriamos B periodui ir datuojamos 800–900 metais (Carlsson, 1983, p. 73).

Žadeikių segę galima skirti 3 tipo 2 potipiui (pagal Carlsson, 1983) ir, remiantis analogijomis, datuoti 800 metais.

Žadeikių kaime, Šilalės rajone, rasta gyvūno galvutės pavidalo segė yra dar vienas nepaneigiamas įrodymas apie baltų pažintį su vikingais ir jų materialinės kultūros dirbiniais.

Literatūra

- Bähr K. *Die Gräber der Liven*. Dresden, 1850.
- Carlsson A. Senvendeltida och vikingatida djurhuvudformiga spännen från Gotland, en kvantitativ bearbetning. *Fornvännen*, 72. Stockholm, 1977.
- Carlsson A. Djurhuvudformiga spännen – produktion och konsumtion. In: *Gutar och vikingar*. SHM. Stockholm, 1983.
- Carlsson A. *Djurhuvudformiga spännen och gotländsk vikingatid. Text och katalog*. Stockholm, 1983 a.
- Kivikoski E. *Die Eisenzeit Finnlands*. Helsinki, 1973.
- Kruse F. Atlas zu den Necrolivonicis. In: *Necrolivonica oder Alterthümer Liv-, Esth- und Curlands bis zur Einführung der Christlichen Religion in den Kaiserlich Russischen Ostsee-Gouvernementen, zusammengestellt und historisch erläutert in einem Unterthänigsten Generalberichte über seine auf Allerhöchsten Befehl im Jahre 1839 ausgeführte Archaeologische Untersuchungsreise nebst mehreren wissenschaftlichen Excursen und vielen Lithographien von Alterthümern, Plänen und Charten von Dr. Friedr. Kruse, Kaiserl. Russ. Staatsrathe und Ritter, Professor der Geschichte in Dorpat, Mitgliede mehreren Academien und gelehrten Gesellschaften*. Dorpat, 1842, zu haben bei dem Verfasser und in allen dasigen Buchhandlungen, in St. Petersburg bei Schmitsdorf und Daziaro frères, in Moskau bei Friedr. Severin, Leipzig, bei Leopold Voss, Tab. 1–80.
- Leeds E. T. Two types of brooches from the island of Gotland, Sweden. *The archaeological journal*, Vol. LXVII, Second series, Vol. XVII. London, 1910.
- Nerman B. *Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbalkum in der jüngeren Eisenzeit*. Stockholm, 1929.
- Nerman B. Man och orm. En bildframställning på en grupp gotländska spännen från sen Vendeltid. *Fornvännen*, 50. Stockholm, 1955.
- Salin B. *Die altgermanische thierornamentik*. Stockholm, 1904.
- Stalsberg A. The interpretation of women's objects of Scandinavian origin from the Viking period found in Russia. *Varia*, Vol. 17. Stavanger, 1987, p. 89–100.
- Thunmark-Nylén L. *Die Wikingerzeit. Gotlands, I. Abbildungen der Grabfunde*. Stockholm, 1995.
- Thunmark-Nylén L. *Die Wikingerzeit. Gotlands, II. Typentafel*. Stockholm, 1998.
- Thunmark-Nylén L. *Die Wikingerzeit. Gotlands, IV:1–3. Katalog*. Stockholm, 2000.
- Zariņa A. Diekontakte der Liven mit Skandinavischen ländern nach den schmucksachen des Gräberfeldes aus dem 10.-13. Jh. zu Salaspils Laukskola. *Die kontakte zwischen Ostbalkum und skandinavien im Frühen Mittelalter. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia*, 9. Stockholm, 1992.

Animal-head brooch
from Gotland in
Lithuania

Vytautas
Kazakevičius

Summary

In the nineteen eighties an animal-head brooch was found by chance in the village of Žadeikiai, Šilalė district. In 1988 it was taken to the Lithuanian Museum of History and Ethnography and is now stored in the funds of the Division of Archaeology at the National Museum, inventory no. A-724:1.

The animal-head brooch is made of bronze, it is 51 mm long, 16 and 35 mm wide at the terminals and 24 mm high. The ornamental pattern is intricate, symmetrical, and displays zoomorphic elements (fig. 1).

The shape and the ornamental pattern of the Žadeikiai brooch is atypical of Baltic ornaments. No analogous brooches have been found in Lithuania or the territories of other Baltic tribes. Only 5 ornaments of the type are known from the eastern coast of the Baltic Sea: 4 such brooches were found in Latvia, including 3 from Livland and one from an unknown finding spot in Livonia, while the fifth one was found in Finland (fig. 2, 3).

Analogous brooches are very common in Gotland, where 1551 specimen have been found. This is a female ornament which was worn in pairs. It is therefore very likely that this brooch, which comes from Gotland, had been deposited in a female burial.

With reference to the analogies of Gotland brooches and the typology of the Swedish archaeologist A. Carlsson, the brooch from Žadeikiai can be attributed to type 3, subtype 2 and dated to 800.

The animal-head brooch is a yet another proof of the Baltic connections with the Vikings and artefacts of their material culture.